

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/24/41-45>

Zita Hüseynova
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
zita_huseynova@mail.ru
Gülbəniz Alverdiyeva
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
gulbaniz.alverdiyeva70@gmail.com

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ YARADICI ÖYRƏNMƏ ÜSULLARI VƏ YARADICILIQ QABİLİYYƏTİNİN İNKİŞAFI

Xülasə

Öyrənmə nəzəriyyəsi və akademik intizam olaraq, xarici dillərin tədrisi metodologiyası hər birinin öz müstəqil vəzifələri və spesifik məzmunu olan bir neçə növ metodu özündə cəmləşdirir. Ümumi metodologiya xarici dilin hansı dildə olmasından və tədrisi üçün şəraitin nə olmasından asılı olmayaraq onun tədrisinin qanunauyğunluqlarını və xüsusiyyətlərini öyrənməklə məşğuldur. Məsələn, tədris materialının seçilməsi prinsipləri, məşqlər sistemi, tədris prosesinin intensivləşdirilməsi üsulları müxtəlif təlim şəraiti və tələbələrin müxtəlif kontingentləri üçün ümumilikdə eyni olacaqdır. Şəxsi metodlar tələbələrin ana dilinin xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq müəyyən bir xarici dilin tədrisi nümunələrini vurğulayır. Xüsusi metodlar dilin müəyyən aspektlərinin və ya nitq fəaliyyətinin növlərinin (FN) tədrisinin xüsusiyyətlərini, habelə müasir texnologiyalardan istifadəni, dildə sinifdənkənar işin təşkilini və s.

Açar sözlər: ingilis dili, xarici dilin tədrisi, təhsil metodları, pedaqoji fəaliyyət, yaradıcı fəaliyyət

Zita Huseynova
Azerbaijan State Agrarian University
zita_huseynova@mail.ru
Gulbaniz Alverdiyeva
Azerbaijan State Agrarian University
gulbaniz.alverdiyeva70@gmail.com

Creative learning methods and development of creativity in english language teaching

Abstract

As a learning theory and an academic discipline, foreign language teaching methodology includes several types of methods, each with its own independent tasks and specific content. The general methodology is concerned with studying the regularities and features of teaching a foreign language, regardless of what language it is and what the conditions are for its teaching. For example, the principles of selection of educational material, system of exercises, methods of intensification of the educational process will be generally the same for different educational conditions and different contingents of students. Personal methods emphasize examples of teaching a certain foreign language, taking into account the characteristics of the students' native language. Special methods include the characteristics of teaching certain aspects of the language or types of speech activity (FN), as well as the use of modern technologies, the organization of extracurricular work in the language, etc.

Keywords: english language, foreign language teaching, educational methods, pedagogical activity, creative activity

Giriş

Xarici dillərin tədrisi metodlarının təsnifatı mürəkkəb məsələdir, çünki onların adları müxtəlif əlamətlər əsasında qurulmuşdur. Müasir şəraitdə xarici dillərin tədrisi metod və üsullarının işlənilməsinə böyük diqqət yetirmək lazımdır. Tədris metodları və üsulları təhsil prosesinin ən mühüm komponentlərindən biridir. Müvafiq metodlardan istifadə etmədən, müəllimin planlaşdırdığı fənnin tədrisinin məqsəd və vəzifələrini həyata keçirmək mümkün deyil. Hər bir müəllim təlim prosesində metod və üsullardan düzgün istifadə etməyi bacarmalıdır.

Xarici dilin tədrisinin müasir metodologiyasındakı aparıcı tendensiyalardan biri qarşıya qoyulan məqsədlərə ən tam uyğun gələn belə tədris metodlarının axtarışdır. Metodun düzgün seçilməsi və təlimin qəbulu problemi olduqca mürəkkəbdir.

Əsas mətn.

Orta ümumtəhsil məktəblərinin, eləcə də orta ixtisas təhsili müəssisələrinin məzunları bilik, bacarıq və vərdişlər sistemini mənimsəsələr də, onları qeyri-standart şəraitdə yaradıcılıqla tətbiq edə, hər hansı problemin həlli yolunu tapa bilmirlər. Çox vaxt təlim standart fəaliyyət üsullarını, tapşırıqları həll etməyin tipik yollarını yadda saxlamaq və təkrarlamaqdan ibarətdir. Yeni məzmunun tələbələrə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına yönəldilməsi ilə hazır biliyin ötürülməsinə yönəlmiş ənənəvi metod və formalar arasında, fənnə mənfi-passiv münasibətin olması ilə ehtiyac arasında ziddiyyət var.

Hal-hazırda mövcud təhsil sisteminin mənfi cəhəti kifayət qədər inkişaf etməmiş yaradıcı təfəkkürə malik olan, sonralar daim mürəkkəbləşən dünyanı dərk etməkdə, qeyri-standart situasiyalarda qərar verməkdə çətinliklərlə üzləşən, qeyri-adi anlayışlar arasındakı əlaqəni qavraya bilməyən bir insandır.

İctimai həyatda baş verən dəyişikliklər yeni təhsil metodlarının, pedaqoji texnologiyaların işlənilməsinə, müəllimin tədris fəaliyyətinin və tələbələrin idrak fəaliyyətinin transformasiyasını, yəni tələbələrin təhsil fəaliyyətinin səmərəli öyrənmə, tələbələrin yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşmasına, yaradıcı təfəkkürün və tədqiqat bacarıqlarının inkişafına töhfə verən yaradıcı, tədqiqat xarakteri variantını tələb edir. Yaradıcılıq tələbəyə sürətlə dəyişən sosial şəraitə uyğunlaşmağa və daim genişlənən informasiya sahəsində naviqasiya etməyə imkan verən ən vacib şəxsi qabiliyyətdir.

Sınıfdə yaradıcı fəaliyyət istənilən nəticəni əldə etməyin ən yaxşı yoludur. İxtiraçılıq və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı dərslin özünün effektivliyini xeyli artırır, şagirdin şəxsiyyətini üzə çıxarmağa şərait yaradır (Qazıyeva, 2010: 191).

Dərsin qeyri-adi keçirilməsi, orijinal tapşırıqlar tələbələrə nəyisə öyrətməyə, müəyyən iş bacarıqlarını formalaşdırmağa deyil, həm də yaradıcılığı, düşüncə dəyişkənliyini inkişaf etdirməyə və öyrənmə fəaliyyətini şaxələndirməyə imkan verir.

Hər yaşın özünəməxsus psixoloji və fizioloji xüsusiyyətləri var. Xarici dilin tədrisi zamanı bu xüsusiyyətləri nəzərə almaq və onların əsasında proqram və tədris metodlarını hazırlamaq lazımdır.

İbtidai məktəb yaşu uşağa insan fəaliyyətinin yeni sahəsində - tədrisdə yeni nailiyyətlər vəd edir. Bu yaşda uşaq inkişafın sosial vəziyyətinin obyektiv dəyişməsi ilə bağlı inkişaf böhranından keçir. Yeni sosial vəziyyət uşağı ciddi şəkildə normallaşdırılmış münasibətlər dünyasına təqdim edir və ondan mütəşəkkil özbaşınalıq, nizam-intizam üçün məsuliyyət, öyrənmə bacarıqlarının mənimsənilməsi ilə əlaqəli hərəkətlərin inkişafı, eləcə də zehni inkişafı tələb edir. Buna görə də yeni sosial vəziyyət uşağın həyat şəraitini sıxır və onun üçün stres yaradır. Məktəbə daxil olan hər bir uşaqda psixi gərginlik artır. Bu, yalnız psixi vəziyyətinə, sağlamlığına deyil, həm də uşağın davranışına təsir göstərir.

Azyaşlı şagird ünsiyyət qabiliyyətini fəal şəkildə mənimsəmiş bir insandır. Bu dövrdə intensiv dostluq əlaqələrinin qurulması baş verir. Həmyaşlı qrupu ilə sosial qarşılıqlı əlaqə bacarıqlarının mənimsənilməsi və dostluq etmək bacarığı bu mərhələdə mühüm inkişaf vəzifələrindən biridir (Alino-Wilcockson, David, Dougall, Lorroaine, 2003: 19).

İbtidai məktəb yaşlı uşaqların təfəkkürü məktəbəqədər uşaqların düşüncəsindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Kiçik yaşlı məktəblilər məktəbdə təhsil prosesində öz hərəkətlərini

planlaşdırmaq bacarığını inkişaf etdirir, öyrənmə onları əvvəlcə problemin həlli planını izləməyə və yalnız sonra onun praktik həllinə davam etməyə sövq edir. Şifahi-məntiqi təfəkkür tipi intensiv inkişaf etməyə başlayır.

İbtidai siniflərdə dərslərdə təhsil problemlərini həll edərkən uşaqlar müxtəlif xüsusiyyətlər və ümumiləşdirmə əlamətləri mövzusunda seçim və şifahi təyinatla əlaqəli müqayisə kimi məntiqi təfəkkür üsullarını inkişaf etdirirlər. Uşaqlar məktəbdə irəlilədikcə uşaqların düşüncəsi daha ixtiyari, proqramlaşdırıla bilən, şüurlu və planlı olur. İbtidai sinif şagirdləri nitq mexanizmlərinin böyük hərəkətliliyinə və nitq qabiliyyətinin davamlı inkişafına və müvafiq olaraq xarici dil öyrənmək qabiliyyətinə malikdir; oyun fəaliyyətinə böyük meyl və nitq qarşılıqlı əlaqəsi və rolun dəyişdirilməsini tələb edən vəziyyətlərdə psixoloji maneələrin olmaması; könüllü diqqətin və məntiqi yaddaşın qeyri-kafi inkişafı, bu da qeyri-iradi diqqətə və emosional-məcəzi yaddaşa daha çox güvənməyi zəruri edir. Bu zaman onlar tez yorulurlar və buna görə də fiziki fəaliyyətdən istifadə edərək bir fəaliyyətdən digərinə keçmək vacibdir (Həmzəyev, 2003: 280).

Motivasiya strukturunda 3 komponenti ayırd etmək olar:

- fəaliyyətin özündən həzz almaq;
- fəaliyyətin birbaşa nəticəsinin fərd üçün əhəmiyyəti;
- fəaliyyətə görə mükafatlandırmanın həvəsləndirici gücü;

Fərdi fərqlər uşaqların idrak sahəsinə də aiddir: bəzilərinə vizual yaddaş növü var, digərləri - eşitmə, digərləri - vizual-motor və s. Bəziləri mücərrəd-obrazlı, bəziləri isə mücərrəd-məntiqi təfəkkürə malikdir. Tədrisdə şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərinə məhəl qoymamaq onlar üçün müxtəlif növ çətinliklərə gətirib çıxarır, məqsədlərinə çatmaq yolunu çətinləşdirir.

İbtidai məktəb yaşında özünə hörmətin formalaşmasına, əsasən, uşağın məktəbə gəlişi ilə daxil olduğu yeni bir fəaliyyət növü kimi tədris təsir göstərir. Bildirilir ki, kiçik şagirdin özünüqiymətləndirməsi ətrafdakıların, ilk növbədə müəllimin qiymətləndirmələrinin az qala hərfi surətidir (4).

İbtidai məktəb çağının neoplazmalarından biri refleksdir. Müəllim uşaqdan tək-cə problemi həll etməyi deyil, həm də onun düzgünlüyünü əsaslandırmağı tələb edir. Bu, yavaş-yavaş uşağın dərk etmək, nə etdiyini, nə etdiyini bilmək qabiliyyətini formalaşdırır. Bundan daha çox - doğru şeyi edib-etmədiyini və nə üçün bunu düzgün hesab etdiyini qiymətləndirmək. Beləliklə, şagird tədricən özünə başqa bir insanın gözü ilə - kənardan baxmağı və öz fəaliyyətinə qiymət verməyi öyrənir. Bu, daxili psixi aktların və vəziyyətlərin subyektivi təərəfindən özünü tanıma prosesidir. İnsan başqa insanlarla münasibətlərdə özünü və davranışını təhlil edəndə və başqalarının onun haqqında nə düşündüklərini təsəvvür etməyə çalışdıqda, bununla da öz "mən"i haqqında müəyyən biliklərə yiyələnir. Bu, onların xarakterinin həm müsbət, həm də mənfi xüsusiyyətlərini anlamağa kömək edir. Özünü tanımaq özünütərbiyə prosesində mühüm rol oynayır. Tədricən tələbələrin öz baxış bucağı formalaşır. Əlbəttə ki, başqalarının fikri kiçik tələbələrin özünə hörmətinə təsir göstərir. Adətən, ibtidai sinif şagirdləri başqalarının onlar haqqında nə düşündüyü sualına cavab verərkən diqqətlərini konkret məsələlərə cəmləşdirirlər və yalnız orta məktəbdə uşaqlar öz xarakter xüsusiyyətlərini dərk etməyə başlayırlar. Kiçik yaşlı məktəblilərin qiymətləndirici təqdimatları kifayət qədər situasiya xarakteri daşıyır və onların qiymətləndirmə meyarları kifayət qədər nisbidir (Yankina, 2013: 300).

Problemlə bir vəziyyətdə, adi fəaliyyət üsulları, əks etdirmə ehtiyacını dərk etmək, uğursuzluqları başa düşmək nəticəsində problemi həll etməyə imkan vermir. Refleksiya uğursuzluqların və çətinliklərin səbəbini tapmağa yönəldilir, bu müddət ərzində istifadə olunan vasitələrin tapşırıqı uyğun gəlmədiyi qəbul edilir, öz vasitələrinə tənqidi münasibət formalaşır, sonra şəraitə daha geniş vasitələr tətbiq edilir. problem, fərziyyələr irəli sürülür, bu problemin intuitiv həlli baş verir, sonra isə həllin məntiqi əsaslandırılması və həyata keçirilməsi olur.

Düşünmə və təfəkkürün şərti şüurdur. Refleksiv bacarıqların öyrədilməsi və inkişafı sxemə uyğun olaraq həyata keçirilir: praktik fəaliyyət - problemlə vəziyyətlər vasitəsilə müəyyən edilmiş çətinliklər - problemlə vəziyyətlərin çətinliklərini dərk etmə aktları - sonrakı əks etdirmə, hərəkətlərin tənqidi - yeni hərəkətlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi (Verbitskaya, 2018: 35).

Azyaşlı şagird təlim fəaliyyətini mənimsədikcə onda psixikanın yeni mühüm keyfiyyətləri oyanır və formalaşır.

Təhsil problemlərini həll edərkən, azyaşlı şagird öz hərəkətlərinin nəticələrini qabaqcadan görmək, onların sırasını planlaşdırmaq, məqsədə çatmaq üçün yolları təsvir etmək ehtiyacı ilə üzləşir.

Azyaşlı şagirdlərdə diqqətin konsentrasiyası və ya intensivliyi olduqca böyük ola bilər. Bir növ işə qərq olan uşaq müəllimin göstərişlərini "eşitməyə" bilər. Ancaq bu cür konsentrasiya adətən uzun sürmür, kiçik bir şagirdin diqqətinin sabitliyi hələ də kiçikdir. Buna görə də təhsil işində müxtəlifliyə, fəaliyyətin daim dəyişməsinə çalışmaq çox vacibdir. Unutmamalıyıq ki, uşaq sadə, lakin monoton tapşırıqdan fərqli olaraq müxtəlif nümunələrdən və iş üsullarından istifadəni tələb edən kifayət qədər mürəkkəb tapşırığın öhdəsindən daha uğurlu gəlir (Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları, 2010).

İbtidai sinif şagirdləri diqqət dairəsi olduqca dardır. Şəkilə baxaraq, uşaqlar əsasən iki və ya üç obyektə diqqət yetirirlər. Həmçinin, gənc tələbələr diqqətin zəif inkişaf etmiş paylanması malikdir. Uşaqlar müəllim danışan kimi onu dinləmək üçün işlərini dayandırır və ya işləməyə davam edir, eyni zamanda müəllimin dediklərindən bir kəlmə də olsun başa düşürlər. Ancaq üçüncü sinifə qədər uşaqlar artıq diqqəti bacarıqla bölüşdürə və hərəkətlərini idarə edə bilirlər (Renandya, Richards, 2002: 205).

Xarici dilin öyrənilməsində təxəyyülün rolunu göstərmək məqsədəuyğundur, çünki şüurun bu funksiyası çox vaxt müəllimlər, valideynlər, bəzən hətta psixoloqlar tərəfindən nəzərə alınmır və ya lazımcı qiymətləndirilmir.

Bu, təxəyyülün bir sıra digər idrak strukturlarından - yaddaş və düşüncədən əvvəl təcrid edilməsinin son dərəcə çətin olması ilə izah edilə bilər. Təsəvvür bütün idrak fəaliyyəti ilə üzvi şəkildə bağlıdır, heç bir qavrayış, yaddaş, təfəkkür təxəyyül olmadan edə bilməz. Ona görə də fantaziya birmənalı olaraq həm duyğu, həm də rəşional bilik sferasına aid edilə bilməz. Təxəyyül insanın psixi sferasının bütövlüyünü, onun bütün komponentlərinin qarşılıqlı əlaqəsini və qarşılıqlı asılılığını nümayiş etdirir.

Nəticə

Beləliklə, qeyd etmək lazımdır ki, ibtidai məktəb yaşlı uşaqların diqqət, təfəkkür, yaddaş, təxəyyül, qavrayış kimi psixoloji xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması uşaqların təhsil və tərbiyəsində mühüm rol oynayır.

Üstəlik, uşağın temperamentini və emosional xüsusiyyətlərini nəzərə almaq eyni dərəcədə vacibdir, çünki bu xüsusiyyətlər həm ana dilində, həm də xarici dildə ünsiyyət qurma meylinə və deməli, şifahi kommunikativ səriştənin inkişafına birbaşa təsir göstərir.

Ədəbiyyat

1. Qaziyeva, M. (2010). Xarici dilin tədrisində nitq ünsiyyəti üçün vacib olan psixoloji xüsusiyyətlər. Mədəniyyətlərəarası dialoq: linqvistik, pədaqoji və ədəbi aspektlər. Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, s.191-195
2. Alino-Wilcockson, David, Dougall, Lorroaine. (2003). Target-Setting in Schools. Education Today 54/4, p.11-19.
3. Həmzəyev, M.Ə. (2003). Yaş və pədaqoji psixologiyanın əsasları. Bakı: Adiloğlu, 280 s.
4. Exercises for the formation of reading skills and abilities in English lessons. [Electronic resource]. Access mode: <https://infourok.ru/uprazhneniya-na-formirovanie-navikov-i-umeniy-chteniya-na-urokah-angliyskogo-yazika-1338572.html>
5. Yankina, N.V. (2013). Traditsionnyye podkhody i innovatsionnyye tekhnologii v obuchenii studentov neyazykovykh spetsial'nostey inostrannym yazykam. Vestnik OGU. № 2 (151), s.300-305.
6. Verbitskaya, M.V. (2018). Methodological recommendations for teachers prepared on the basis of an analysis of typical mistakes of participants in the 2018 USE in foreign languages. Federal Institute of Pedagogical Measurements, 35 p.

7. Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları). (2010). Kurikulum, № 3.
8. Renandya, W.A., Richards, J.C. (2002). Methodology in Language Teaching. New York: Cambridge University Press, 255 p.

Göndərilib: 16.04.2023

Qəbul edilib: 25.06.2023